

En tóch willen we een koning. Serie over strijd

Zusters en broeders,

Ademen. Zuchten.

Vandaag ga ik het hebben over alles. Of nee, over alles daar tussenin. U kent natuurlijk de vier elementen. Al in de oudheid ontstond de theorie dat alles is opgebouwd uit vier elementen: aarde, water, vuur en lucht. Onlangs leerde ik dat de Tibetanen *vijf* elementen onderscheiden, waaruit alles is opgebouwd. Namelijk: aarde, water, vuur, lucht *en ruimte*. Vandaag ga ik het hebben over alles. Of nee, over alles daar tussenin. En over de zonde. En over de vraag: met wie strijden we eigenlijk?

Zucht.

Ik begin opnieuw.

Ik woon in de Ooijpolder, een kwartier rijden van de stad, waar mijn geliefden en vrienden wonen. Telkens weer valt me op hoe leeg die weg voelt, in de donkere maanden van het jaar. Het landschap in de winter is grauw en dood en kaal. Maar ja, je moet erdoorheen, op weg naar de stad, waar het leven is.

Maar als de lente komt verandert dat: alles krijgt kleur, schiet uit, groeit en bloeit, de grond, het water en zelfs de lucht zinderen van leven, veel meer dan je in de stad kunt voelen. De leegte wordt ruimte en het onderweg zijn een feest.

Snapt u?

Oké. Ik begin opnieuw.

En het volk wilde een koning. 'Maar we hebben God toch', zei Samuel, 'God die is, en die ons bevrijd heeft?'

'En toch willen we een koning', zei het volk. Zelfs al zou die jullie zonen soldaat maken, hun dochters misbruiken, vreemdelingen buitensluiten, de aarde opgebruiken? Zelfs al zou die voortdurend liegen, mensen tegen elkaar opzetten, anderen de schuld geven, de hele dag twitteren of zijn haar blonderen?

Het volk wil een koning.

Toen ik deze tekst uit 1 Samuel voor het eerst onder ogen kreeg als lezing voor vandaag, was ik perplex. Ik las een tekst die verbluffend goed het gevaar én de aantrekkingskracht verbeeldt van populisme, toen en nu.

Toch is de tekst zo'n 2500 jaar oud, ontstaan in een andere taal en cultuur, en speelt het zich zo'n 3000 jaar geleden af. Het is goed daar even naar te kijken. Want met de verrukkelijke verhalen van Samuel komt een einde aan de periode waarin de Rechters namens God het volk van Israël regeerden. Nu begint de tijd van de koningen, met eerst Saul, dan David en dan Salomo.

Na de boeken van Samuel is de tijd van de koningen vooral steeds dezelfde voorstelling, met een paar variaties: de koning en/of het volk verliezen zich in zonde, een profeet of God zelf grijpt in, en het gaat weer een tijdje goed. Het is *de* rode draad van de Hebreeuwse Bijbel: Gods volk blijft eindeloos vindingrijk in de zonde, en God blijft het met ons uithouden.

Dit leitmotiv heeft minstens twee vermeldenswaardige kanten. De eerste is een politieke: de koningen van Israël en later Juda en Israël zijn geen almachtige alleenheersers, zoals in de omringende culturen van die eeuwen gewoon is. Ze krijgen steeds correctie en oppositie vanuit God, de geboden, de profeten en het volk.

Dat mag ons geruststellen: je kunt beter geregeerd worden door mensen die voortdurend fouten maken en gecorrigeerd worden dan door een despoot die maar één smaak kent: de zijne. Ons democratische geharrewar is niet iets wat we moeten oplossen – het is de manier waarop we onze weg zoeken.

De tweede kant hiervan – dat God het ondanks alles met ons uithoudt – is een morele en gaat over de zonde. Dat klinkt in onze oren – stelletje individualistische moralistische calvinisten dan wel jansenisten die we zijn – zonde klinkt in onze oren heel anders dan in de Joodse oren waarvoor de boodschap bedoeld was.

Wij zien zonde als in ons eentje smoezelige dingen doen. In de Hebreeuwse Bijbel is zonde iets van de groep, zoals ook verbond en verlossing iets is van samen. En goed beschouwd is er maar één echte zonde: de zonde van afgoderij. Telkens weer zet het volk van God iets of iemand anders op de troon of op de sokkel.

Telkens weer maken we iemand of iets tot koning wat het niet verdient of niet aankan – omdat het nou eenmaal God niet is.

Afgoderij is bijvoorbeeld de manier waarop de afgelopen verkiezingstijd 'de Nederlandse identiteit' op een sokkel stond, ook al weten we niet wat dat is. Veiligheid staat ook vaak op die sokkel, of *efficiency*, of economische groei. En niet te vergeten geld en macht en aanzien, dat zijn evergreens. Waaraan merk je nou dat iets afgoderij is? Ik zou zeggen: als het verslavend is en offers vraagt, steeds meer, en zonder dat het helpt. Aan 'Nederlandse identiteit' wordt heel wat opgeofferd, bijvoorbeeld het gevoel van de Nederlandse kinderen en kleinkinderen van migranten: dat ze hier thuis zijn en mee kunnen doen. Aan de afgod veiligheid worden duizenden vluchtelingen opgeofferd, die vastzitten in Griekse kampen of verzuipen in de Middellandse Zee. Aan de afgod van economische groei offeren we de planeet op – om maar wat te noemen.

En ook in het klein maken we steeds afgoden – ik in ieder geval wel. Meestal ben ik zelf mijn afgod: mijn zelfbeeld waar niet aan getornd mag worden, mijn behoeften die centraal staan. Maar ik ken ook de neiging om alles op te offeren aan mijn werk, of alles in dienst te stellen van de verhoopde tevredenheid van geliefden.

Widerstehe doch der Sünde, hoorden we zingen. In die tekst staat het zo:

*Weersta toch de zonde.
Van buiten is het goud,
maar als je verder gaat
laat het enkel lege schaduw zien,
een witgeverfd graf.*

Een afgod is dat waar alles om draait en wat steeds meer nodig heeft. Een afgod is dat wat niet gerelativeerd kan worden. Dat wil zeggen: in relatie gebracht met al het andere. Een afgod is wat er mooi uitziet, maar als je ermee doorgaat brengt het geen leven voort, alleen schaduw en dood. Nou kunnen we daar moralistisch over doen. Maar... dat is zonde. Het is gewoon wat we steeds doen: we missen het punt – en we moeten ons er weer opnieuw op richten. En dat is niet raar, want alles is voortdurend in beweging en in verandering – en dus moeten we ons steeds opnieuw verhouden tot en verbinden met wat het punt is.

En dat wat het punt is, waar het echt om draait – daar zit een gemenigheid in van wat we God noemen. Dat punt is namelijk leeg.

Het is het eerste van de tien geboden: 'Ik ben die ben, ik ben jullie bevrijder. Je mag geen andere goden hebben, je mag geen beeld maken om voor te knielen'.

Maar hoe doen we dat? Genoeg hebben aan God? Aan 'ik ben die ik word'? Aan 'maak je geen beeld'? God maakt het ons niet gemakkelijk, want hij of zij laat het open – als een plek waar God is en wordt, zoals het leven zelf.

Hoe doen we dat? Daar genoeg aan hebben zonder afgoderij?

Het eerste lijkt me: ervan uit te gaan dat we nu eenmaal steeds uitglijden, steeds door de knieën gaan voor iets of iemand dat niet-God is. We willen nu eenmaal een koning. Daar moeten we wel alert, maar niet hardvochtig op zijn. Vergelijk het maar met mediteren of bidden: je gaat zitten met de intentie om ruimte te maken, om stil te worden voor het heilige – en voor je het weet surf je weer mee op een gedachtenstroom. Een boodschappenlijstje, een verhaal, een grief, een fantasie...

Merk het op, zeggen meditatieleraren, en keer met je aandacht terug naar de stilte, of naar je adem, zoals die in je gebeurt.

Het tweede dat we kunnen doen om genoeg te hebben aan God lijkt me: merk op hoe eng of saai of onvolkomen de stilte aanvoelt, de ruimte van nu. Voor je het weet is het leegte waar je doorheen wil, omdat je je verveelt. Het is heel moeilijk om op te merken hoe kleurrijk en levendig elk moment is – behalve dan misschien als het lente is in de polder.

Die veel voorkomende angst voor de leegte is heel zichtbaar gemaakt door de komst van de smartphone. Zo gauw ik even niets weet of een vaag ongenoegen voel: *flap*, daar zit dat ding alweer in mijn hand. Scrollend langs eindeloze stromen weetjes en nieuwtjes van *daar*, niet *hier*.

Het derde dat we kunnen doen om genoeg te hebben aan God lijkt me: dat we steeds oefenen met de ruimte in en om ons heen. Met de adem, elk moment, met de ruimte boven ons, hier in deze prachtige plek, met de ruimte tussen ons – de ruimte die ons leven mogelijk maakt. Heilige ruimte. Heel veel.

Wist u trouwens dat in elke atoom – zelfs in dat waarvan de lucht is gemaakt – wist u dat in elke atoom hetzelfde te zien is als in het heelal, namelijk: een hele kleine hoeveelheid materie en een ontzaglijke hoeveelheid ruimte? Heilige ruimte, waar het leven gebeurt?

Dus laten we het hebben over alles, maar meer nog: over alles daar tussenin.

Arjan Broers.

Lezing: 1 Samuel 8, 6-22

Uitvoering: Bach, *Widerstehe doch der Sünde*